

II. Věda jako filosofický problém

I když východiskem našeho pojednání bylo zjistit, co je filosofie, je třeba se ještě zamyslet nad tím, co je to věda. Jestliže se totiž ukázalo, že filosofii je třeba zkoumat ve vztahu k vědě (což jsme učinili), měli bychom být schopni říci, jaký je mezi nimi vztah, což však nelze bez vyjasnění toho, co je věda. Takové zkoumání ovšem není jen dodatečnou, takřka nadbytečnou částí našeho pojednání, nýbrž představuje jeho nedílnou součást. Kromě samotného objasnění, co je věda (což by bylo přínosné samo o sobě), nám totiž především pomůže pochopit, ve vztahu k čemu se vyjevuje pravá podstata filosofie, respektive co filosofii zbavuje všech jejích nahodilých historických podob a určení a nechává vyniknout její pravou podstatu.

Chceme-li se nicméně zabývat vědou, je třeba se nejprve vyrovnat s otázkou, zda k tomu stačí (případně zda je vůbec vhodná) filosofická kompetence. Neměli by na otázku, co je to věda, odpovědět spíše vědci, kteří se vědou každodenně zabývají, a musejí mít tudíž o ní mnohem lepší znalosti, přehled a zkušenosti než filosofové? Vzhledem k reflexivní asymetrii či rozdílu (který jsme spolu s epistemickým a tematickým rozdílem konstatovali mezi filosofií a vědou na počátku našeho zkoumání) se však zdá, že vědci jako takoví nemají žádnou speciální kompetenci k tomu, aby dokázali říci, co to věda je (věda o vědě totiž neexistuje; existuje pouze filosofická či obecně lidská reflexe vědy).

Na tomto místě si je ovšem třeba hned za prvé uvědomit, čeho se reflexivní asymetrie mezi filosofií a vědou vlastně týká. Na základě své každodenní zkušenosti s vědeckým provozem mají vědci pochopitelně mnohem lepší představu o tom, jak věda funguje (ať již v teoretické rovině, co se týče užívání a vytváření vědeckých teorií a postupů, anebo z hlediska praktického provozu vědy). To, že vědci na základě svých vědeckých zkušeností mnohem lépe rozumějí tomu, jak věda funguje, ovšem neznamená, že musejí mít i jasnou a správnou (respektive adekvátní) představu o tom, co věda je. Obě otázky (jak něco funguje a co to je) je totiž třeba pojímat a zkoumat

z metodologického hlediska odděleně – a to přinejmenším do té doby, než by se prokázalo, že je lze ztotožňovat či zaměňovat.

To, že vědci s vědou přicházejí každodenně do styku, a že o ní tudíž musejí mít poměrně důkladný přehled a znalosti, ba s ní musejí mít i bohaté zkušenosti, ovšem za druhé neznamená, že by ostatní lidé nemohli mít o vědě žádnou vlastní představu, případně že by s vědou nemohli mít žádné vlastní zkušenosti. Jinými slovy, vědci nejsou rozhodně jediní, kdo mají k vědě nějaký exkluzivní přístup, takže by znalosti či zkušenosti ostatních lidí byly závislé pouze na tom, co jim o vědě zprostředkují vědci. Jestliže totiž žijeme ve světě, který je velmi zásadně utvářen vědecko-technickými zařízeními (například počítače, mobily, letadla) a který tudíž s vědou velmi úzce souvisí, musíme mít k vědě všichni, kdo v této době žijeme, nějaký vlastní přímý či bezprostřední vztah (musíme o ní mít nějakou vlastní představu, mít s ní vlastní zkušenosti atd.).

To, že si většinou nepřipouštíme, ba ani neuvědomujeme, že bychom k vědě mohli mít nějaký vlastní vztah (a proč tedy i veškerou kompetenci ohledně vědy přiznáváme pouze vědcům), je dáno jednoduše tím, že náš vztah k vědě není primárně teoretický, nýbrž praktický. Jestliže náš vztah k vědě souvisí s tím, že žijeme ve světě, v němž věda hraje stále důležitější roli, musela se věda stát nedílnou (praktickou) součástí našeho života, dosud se však tento praktický fakt nestal předmětem naší teoretické či filosofické reflexe, a proto si ho ještě příliš neuvědomujeme.

Jestliže se chceme zabývat vědou, je za třetí nutné, abychom si vyjasnili, jak k ní vůbec přistupovat. Vzhledem k (již připomínané) reflexivní asymetrii mezi filosofií a vědou je zjevné, že vědu je třeba zkoumat z filosofického hlediska. Protože – jak se zdá – filosofie je naše vlastní sebe-porozumění, je třeba vědu zkoumat z hlediska našeho (praktického) sebe-porozumění.

V současnosti však existuje poměrně vlivný filosofický směr, který sám sebe označuje přímo jako filosofie vědy a který se zaměřuje na zkoumání vědy z hlediska popisu jejích postupů, metod či obecně fungování. Důsledně vzato se však jedná pouze o jakousi teorii či teoretickou reflexi vědy, a nikoli o filosofii ve vlastním smyslu, neboť – zdůrazněme to ještě jednou – filosofie není nějakým nevázaným teoretizováním na libovolné téma, nýbrž naším vlastním sebe-porozuměním (totéž ovšem platí i o ostatních pokusech omezit filosofii pouze na nějakou úzkou teoretickou oblast, jako je tomu například

II.1. Věda jako přístup (první vymezení)

v případě filosofie náboženství, politické filosofie atd.). Pokud tomu tak je a filosofie je především naším vlastním praktickým sebe-porozuměním, je to, co se dnes chápe jako filosofie vědy, z hlediska filosofie víceméně zbytečné, neboť to pro ni nemá žádný význam a užitek. Nabízí se tedy otázka, k čemu je vlastně něco takového jako filosofie vědy vůbec dobré. Má filosofie vědy význam například pro vědce? To lze jen sotva předpokládat. Pro vlastní vědecký výzkum je veškerá filosofická teorie týkající se vědy zcela zbytečná. Je tedy filosofie vědy pouhým samoučelným akademickým konstruktem, na kterém se přiživují neúspěšní vědci a filosofové? I když to tak někdy může vypadat, je teoretická reflexe vědy užitečná pro popularizaci vědy (ať již mezi laickou či odbornou veřejností).